

Shahid Bahonar
University of Kerman

Iranian Society for
the Promotion of Persian Language
and Literature

A comparative analysis of the stories of Hans Christian Andersen's little mermaid and Samad Behrangi's little black fish based on Glasser's theory of choice and reality therapy*

Fateme Qavami¹, Safie Moradkhani², Mohammad Khosravi Shakib³, Ezzatollah Ghadmpour⁴

Abstract

1. Introduction

Children's and adolescent literature and educational psychology have a close relationship with each other; On the one hand, children and teenagers try to imitate the hero of the story by communicating with the hero of the story, and on the other hand, the character is the basic chapter of all psychological theories. Stories are a part of our identity and culture, and considering the educational and the upbringing aspects, they have taught our children morality, normality, assertiveness, and responsibility, so in this research, we have tried to compare two components from two prominent children and adolescent writers by using the components of Glasser's choice theory. The components that William Glaser presented in this theory are: the five needs (survival, love, power, freedom and fun), desirable world, and external control. In addition, he discusses another topic, called reality therapy, which focuses on the concept of responsibility.

* Article history:

Received 1 September 2024

Received in revised form 6 October 2024

Journal of Comparative Literature

Year 16, No. 30, autumn and winter 2024

Accepted 8 October 2024

Published online: 20 October 2024

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Student of Persian language and literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Email: qavamifateme@gmail.com
2. Corresponding author: Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Email: safiyeh.moradkhani@yahoo.com
3. Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Email: m.khosravishakib@gmail.com
4. Professor of Psychology, Faculty of Literature and Human Sciences, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Email: ghadampour.e@lu.ac.ir

The importance of this work is determined by the fact that by researching the works of two famous writers in the field of children and adolescents, using a psychological test, we can introduce responsible, selective and realistic characters to the activists of the field of narrative literature for children and adolescents.

2. Methodology

In this descriptive-analytical research, the stories of Samad Behrangi's *Little Black Fish* and Christian Anderson's *Little Mermaid*, as two authors of children's and adolescent literature in Iran and abroad, are reviewed in a comparative manner and based on the components of Choice theory and Glasser's reality-therapy have been reviewed.

3. Discussion

William Glasser is the founder of choice theory and reality therapy. The theory of choice is the opposite of the theories of psychologists such as Jung and Freud, who considered the fate of man outside of his choices. Glaser believes that everything in our personal and social life is our choice and we make these choices based on five basic needs. Two additional components of this theory are external control and the desired world. The desired world represents the utopia that every character strives to attain. External control serves as a barrier that hinders an individual from achieving their desired world. In the book *Reality Therapy*, Glasser posits that a child's sense of the teaching of "love and discipline.

Examining the components of Choice theory in the personality of little black fish

Love: Throughout the story, Samad Behrangi does not give any report of the little black fish's belonging to his family and surroundings and portrays the hero as a free character. The little black fish had only one friend named Snail, who were of the same mind. Also, this hero sees the moon in the sky and expresses his interest in it.

Freedom: The main purpose of Behrangi in this story is to praise freedom. The most important choices of small black fish are based on their need for freedom. The hero of the story gains his freedom by choosing to travel and suppressing the obstacles that have the rule of external control.

Power: Throughout the story, the little black fish insists on his thoughts and stands against external control factors. He needs the strength to first overcome his fear, then to break through the barriers of society that stop him.

Survival: The little black fish's perspective on life and death is very different from his peers. He wants life as long it is in his destiny and flow naturally. He is not afraid of death. Despite this view, he is not passive to the dangers of the path and tries to save his life with tact.

Fun: In the story of the little black fish, the beginning of the conflict is where he, unlike other fish, does not want to excursion and wants to reach higher goals.

Desired world and external control: Discovering the new world and reaching the end of the stream represent the ultimate aspiration of the little black fish. However, the community surrounding him acts as a barrier to his goals, serving as an external constraint.

Reality therapy: The main character of this story is the only one who accepts the reality and stands in front of all the irresponsible characters. The little black fish observes the "discipline and love" needed to become responsible in its behaviors and choices and informs the society.

Examining the components of the Choice theory in the character of the little mermaid

Love: In this story, the heroine is a teenage girl who finds the concept of love in the presence of the opposite sex. This love serves to achieve survival and immortality.

Power: In this story, the heroine is portrayed as an innocent character who does not seek power to control anyone or anything. He is subject to laws and superior powers. Only when he dares and makes a deal with the sea witch to get to the world above water, we see her defying the rules and using power.

Survival: The most powerful need in the existence of the teenage heroine of this story is the need for survival. The desire for immortality is the origin of many of the mermaid's choices.

Fun: In this story, the mermaid is portrayed differently from her peers and is often "thoughtful". The need for fun in this character pales in comparison to the need for love and immortality.

Freedom: The mermaid's longing to turn fifteen and experience a world other than the underwater world is an aspect of her desire for freedom. This character also makes choices to touch freedom that puts her on an irreversible journey.

Desired world and external control: Life in the ordinary world of human beings is the desired perfection of the heroine of this story. They are also the prince's connection and ultimately experience the immortality of her desirable world. The main external control factor is the rules and traditions governing Fairy city. Also, the grandmother, who is a symbol of traditional life, warns mermaid about courage.

Reality therapy: transferring the main character of the story from the underwater world, which is actually an imaginary world, to the dry and real world of humans, enduring physical and mental pains and trying and failing, in a way of throwing the heroine into real life and facing the bitterness of reality. is mermaid enters the real world and finally reaches immortality.

Comparison and comparative analysis of little black fish and little mermaid

In both stories, the authors draw a different character of the community that chooses a journey without return based on one of Glasser's five needs. Both have a desirable world and struggle with external control factors to achieve it. In the character of the little black fish, the need for freedom and power, and in the character of the mermaid, the need for immortality and love more than other needs is the beginning of great choices. The need for survival in both characters ends the story with an honorable death. The need to have fun in both characters is seen less than other needs. Both authors prove that the right age for responsibility and big choices is childhood and adolescence; As Glasser points out this point in his theory.

4. Conclusion

In the selected stories, we encounter characters who, despite being children or teenagers, are faced with difficult choices that shape their destinies. The Little Black Fish and The Little Mermaid choose to embark on journeys, during which they confront the realities of life and experience the weight of responsibility. The decisions made by these two characters are influenced by the five basic needs introduced by William Glasser: the need for survival, freedom, love, power, and

fun. In the case of the Little Black Fish, the needs for freedom and power drive its choices, while the Little Mermaid is motivated by the desires for love and immortality. Both characters grapple with external forces that conflict with their aspirations. They summon their courage and resist these external controls. Glasser's Choice Theory possesses an educational dimension, offering a framework for child and adolescent writers to create nuanced and responsible characters in their narratives. The works of authors such as Behrangi and Anderson can be effectively utilized in the realm of story therapy for children and adolescents.

Keywords: Glasser, Choice theory, Behrangi, Anderson, little black fish, little mermaid

References [in Persian]

- Anderson, H. C. (2021). *Mermaid & 28 other stories*. Translated by Jamshid Navai. Ninth edition. Tehran: Negah Publishing House.
- Ajurlou, M., Irani, Z., & Ali Akbari Dehkordi, M. (2015). The effect of story therapy on reducing anxiety and improving sleep habits of children with cancer undergoing chemotherapy. *Health Psychology*, 18(5), 107-87.
- Amini, A., and Serami, G. (2022). Educational function of the myth of Fereydoun and Zakhak based on Glasser's choice theory. *Interpretation and analysis of Persian language and literature texts (Dehkhoda)*, 14(51), 84-59. <https://doi.org/10.30495/dk.2022.690473>
- Amini, A., Sarami, G., & Ashraf Zadeh, R. (2021). The link between reason and love in the story of Zal and Rudabe based on the theory of choice and mandala painting. *Research Journal of Epic Literature*, 1(17), 63-88.
- Bettelheim, B. (2022). *The magic of legends*. Translated by Akhtar Shariatzadeh. The seventh edition. Tehran: Hermes Publications.
- Bronwen, T. (2021). *Narrative, basic concepts and methods of analysis*. Translated by Hossein Payandeh. First edition. Tehran: Morvarid.

- Behrangi, S. (2004). *Behrang's stories*. Second edition. Tehran: Namak.
- Bahmani, P., and Barzegar, Majid. (2016). Effectiveness of story therapy on reducing aggression and increasing social skills in preschool children. *Scientific Quarterly of Psychological Methods and Models*, 30(8), 218-205.
- Tamim Dari, A., & Ibadati, S. (2021). A comparative study of the character element in the stories of the little black fish and the subway mouse based on Glasser's choice theory. *Two quarterly research journals in children's and adolescent literature*, 5, 11-25.
- Tamim Dari, A., Dolatabadi, S., & Ibadati, S. (2019). Psychological reading of Persian proverbs based on reality therapy concepts (with emphasis on effective and ineffective behavior). *Persian language and literature*, 88(28), 115-89. <http://dx.doi.org/10.29252/jpll.28.88.89>
- Tamim Dari, A., Dolatabadi, S., & Ibadati, S. (2018). Comparative study of the story of Jonathan the Seagull and the story of the chickens in Mantegh Al-Tayr based on Glasser's theory of choice. *Literary text research*, 81(23), 7-38. <https://doi.org/10.22054/ltr.2019.38164.2511>
- Derakhshan, N., & Ghanizadeh, A. (2023). Analysis of the didactic function of the reality therapy approach and Glasser's choice theory in the story of Shir and Nakhjiran in the first book of Masnavi Manavi. *Journal of Educational Literature*, 57(15), 86-60. <https://doi.org/10.30495/pars.2023.704716>
- Fahami, Z., & Pour Alashti, H., Rouhani, M., & Gorji, M. (2022). Examination and analysis of the ideal world from the perspective of Ain al-Qozat Hamedani and Rozbahan Boghli according to William Glasser's theory of choice. *Mystical literature and cognitive mythology*, 66(18), 242-213. <https://doi.org/10.30495/mmlq.2022.689118>
- Glasser, W. (2022). *Choice theory*. Translated by Golnaz Sohrabi. Fifth edition. Tehran: Zarrin Kelk.

- Glaser, W. (2021). *Reality therapy*. Translated by Mohammad Houshmandvizhe. Second edition. Tehran: Khojasteh.
- Gotshall, J. (2021). *Storytelling animal*. Translated by Abbas Mokhber. The seventh edition. Tehran: Markaz Publication.
- Kohansal, M. (2017). Psychological analysis of Bahram's character in Nezami's seven figures based on the process of story therapy. *Research poetry (Boustane Adab)*, 2(10), 128-109. <https://doi.org/10.22099/jba.2017.23779.2515>
- Nikoobakht, N., and Rezaei, S. (2021). Psychological analysis of "need for power" in selected children's stories (based on William Glasser's Choice theory). *Research in Persian language and literature education*, 4(2), 1-21.
- Nikoubakht, N., Asgharinekah, S. M., Rezaei, S., & Fasai, J. (2019). Psychological analysis of the need for freedom in the characters of selected children's and adolescent stories based on William Glasser's choice theory. *Library and Information Research Journal*, 1(10), 253-224. <https://doi.org/10.22067/rriis.v0i0.82711>
- Rezaei, S., & Fasaei, J. (2022). Comparison of needs (survival, love, fun, freedom, power) in selected stories of children and teenagers based on Glaser's theory. *Literary Interdisciplinary Studies*, 8(4), 221-182. <https://doi.org/10.30465/lir.2022.39174.1423>
- Sahebi, A. (2023). *Life is full of storytelling*. Third edition. Tehran: Asbar Publications.
- Shibani, S., Yousofi Loye, M., & Delavar, A. (2006). The effect of story therapy on reducing depressive symptoms in depressed children. *Exceptional Children Quarterly*, 4(6), 893-916.
- Sahebi, A., & Soltanifar, A. (2014). *An invitation to be responsible*. First edition. Tehran: Sayeh Sokhan
- Wobelding, R, E. (2014). *Reality-therapy for the 21st century*. Translated by Hossein Zirak and Ali Sahebi. First edition. Tehran: Sayeh Sokhan.
- Yavand Hasani, A., Farah Bakhsh, K., & Shafiabadi, A. (2013). Investigating the effectiveness of cognitive-behavioral

therapy and story-therapy on reducing behavioral disorders in adolescents. *Researches in clinical psychology and counseling*, 1(4), 94-71.
<https://doi.org/10.22067/ijap.v4i1.15125>

Yavari, H. (2005). *Life in the mirror*. Second edition. Tehran: Nilufar.

Yousofi Loye, M., Matin, A., & Yousofi Loye, M. (2008). Story therapy and children's psychological disorders. *Exceptional education*, 7 (84 & 85), 12-28.

Yousofi Loye, M., & Matin, A. (2006). "The effect of story therapy on coping strategies of children with learning problems". *Exceptional Children Quarterly*, 2(6), 622-603..

بررسی تطبیقی داستان های پری کوچک دریایی هانس کریستین آندرسن و ماهی سیاه کوچولو صمد بهرنگی بر مبنای تئوری انتخاب و واقعیت درمانی گلاسر *

فاطمه قوامی^۱؛ صفیه مرادخانی (نویسنده مسئول)^۲؛ محمد خسروی شکیب^۳؛ عزت‌الله قدم‌پور^۴

چکیده

یکی از انواع رویکردهای نقد و بررسی آثار ادبی نقد از منظر روانشناسی است. با توجه به محوریت عنصر شخصیت در هر دو حوزه ادبیات و روانشناسی به جنبه‌های مشترک فراوانی بین این دو حوزه پی می‌بریم. بسیاری از مؤلفه‌های تعریف شخصیت در علم روانشناسی، قابل مشاهده در آثار ادبی هستند. در این پژوهش از نظریه انتخاب گلاسر که یکی از روانشناسان مطرح قرن اخیر است، استفاده شده تا جنبه‌های مختلف نظریه انتخاب و واقعیت درمانی در داستان‌های برگزیده صمد بهرنگی و هانس کریستین آندرسن به عنوان نمایندگان مطرح داستان کودک و نوجوان بررسی شود. این جستار در پی بررسی داستان‌های ماهی سیاه کوچولو صمد بهرنگی و پری دریایی کوچولو هانس کریستین آندرسن بر مبنای نظریه انتخاب ویلیام گلاسر است. هدف از مقاله تبیین وجوه اشتراک و افتراق این دو داستان شناخته شده به منظور دستیابی به افق دید علمی و روشنی برای نویسندگان کودک و نوجوان عصر جدید است. این مطالعه به شیوه توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و شیوه جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای-اسنادی است. داده‌های تحقیق نشان می‌دهد که نظریه انتخاب قابل تبیین در داستان‌های بهرنگی و آندرسن است. همچنین نیازهای

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۱۷

نشریه ادبیات تطبیقی، سال شانزدهم، شماره سی‌ام، بهار و تابستان ۱۴۰۳
DOI:10.22103/JCL.2024.23964.3770
صص ۱۸۵-۲۲۰

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشجوی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. رایان‌نامه:

qavamifateme@gmail.com

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. رایان‌نامه:

safiyeh.moradkhani@yahoo.com

۳. استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. رایان‌نامه:

m.khosravishakib@gmail.com

۴. استاد روان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. رایان‌نامه: ghadampour.e@lu.ac.ir

تعریف شده گلاسر و مفاهیم کنترل بیرونی و دنیای مطلوب در هر دو داستان وجود دارند. بهرنگی و اندرسن هر دو به خلق شخصیت‌هایی می‌پردازند که با واقعیت مواجه می‌شوند، مسئولیت زندگی خود را می‌پذیرند و انتخاب‌های درستی دارند.

واژه‌های کلیدی: گلاسر، صمد بهرنگی، اندرسون، نظریه انتخاب، نیازهای اساسی، ماهی سیاه کوچولو، پری کوچک دریایی.

۱. مقدمه

ظرفیت بینامتنی آثار ادبی به ما این امکان را می‌دهد که از خوانش‌های مختلفی برای بررسی این آثار استفاده کنیم. یکی از این قرائت‌ها نقد روانشناختی است. استفاده از نقد روانشناختی در حوزه ادبیات روایی به ما کمک می‌کند تا نیازهای اساسی بشر را بهتر بشناسیم و متقابلاً شناسایی نیازهای اصلی انسان به نویسندگان حوزه کودک و نوجوان، در خلق آثار تأثیر گذار کمک می‌کند.

ادبیات و روانشناسی تربیتی ارتباطی تنگاتنگ دارند. کودک و نوجوان تلاش می‌کند با ارتباط گرفتن با شخصیت‌های اصلی از آن‌ها الگو بگیرد. از طرفی موضوع شخصیت فصل اساسی و جدایی ناپذیر تمام نظریات روانشناسی است. «قصه‌ها با ارائه نمونه‌های شخصیتی روانکاوی شده، پیام‌های مهمی را به سطوح خودآگاه، نیمه‌خودآگاه و ناخودآگاه با هر درجه‌ای از رشد که باشد انتقال می‌دهند.» (بتلهایم^۱، ۱۳۸۵: ۱۷)

روانشناسان این داستان‌ها را درخور بررسی می‌دانند زیرا به نظر می‌رسد داستان علاوه بر

سرگرم کردن بچه‌ها همچنین زندگی را به مخاطبانش می‌شناساند و بدین ترتیب کودکان را

برای دوره‌ی بزرگسالی و ناملایمات جسمانی و عاطفی پیش رو آماده می‌کند. (تامس^۲،

۱۴۰۰: ۳۳)

در این پژوهش کوشیده‌ایم تا با کمک نظریه انتخاب^۳ و واقعیت‌درمانی^۴ گلاسر^۵ به بررسی داستان ماهی سیاه کوچولو بهرنگی و پری کوچک دریایی اندرسن پردازیم و نشان دهیم که نویسندگان مطرح دنیا چگونه نیازهای اساسی پنجگانه گلاسر را در شخصیت‌های

اصلی داستان خود بازنمایی کرده‌اند و انتخاب، مسئولیت پذیری و پذیرش واقعیت چه نقشی در شکل‌گیری شخصیت و عملکرد قهرمان داستان‌هایشان داشته است.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

پیوند گسترده ادبیات و روانشناسی باعث شکل‌گیری یکی از انواع رویکردهای نقد ادبی با عنوان نقد روانشناسی شده است، این پیوند به خاطر وجود عنصر شخصیت است.

ادبیات و روانشناسی هر دو با شخصیت سروکار دارند، هر دو روابط انسانی را بررسی می‌کنند، همچنین هر دو در تلاشند تا لایه‌های تاریک ذهن را کشف کنند. این نقاط مشترک باعث شده تا شیوه‌های تازه تحلیل متن در دنیای امروز ذهن محققان را به خود مشغول کند. (یاوری، ۱۳۸۴: ۱۷۹)

همچنین با وجود تغییرات اساسی زندگی در عصر مدرن کماکان داستان‌ها به شکل‌های جدید در زندگی ما جریان دارند. «در زندگی مدرن نیز رسانه‌ها اعم از رادیو، تلویزیون و سینما تا اینترنت، فیسبوک، تلگرام و... صبح تا شام برای ما روایت تولید می‌کنند و تقریباً همه ما به نوعی به قصه‌ها اقبال خوش نشان می‌دهیم.» (صاحبی، ۱۴۰۲: ۱۵)

داستان‌ها بخش اعظمی از هویت و فرهنگ ما را تشکیل می‌دهند و با توجه به جنبه آموزشی-تربیتی که دارند ما از آن‌ها برای آموزش اخلاق‌مداری و هنجارپذیری فرزندانمان استفاده می‌کنیم.

داستان همواره زیرکانه ما را تشویق می‌کند که افرادی شرافتمند باشیم نه فاسد. داستان چسب و گریس جامعه است: با تشویق ما به رفتار خوب از اصطکاک اجتماعی می‌کاهد و مردم را حول ارزش‌های مشترک متحد می‌کند. داستان ما را همگن و به تنی واحد تبدیل می‌کند. (گاتشال^۶، ۱۳۷: ۱۴۰۰)

ویلیام گلاسر یکی از نظریه‌پردازان حوزه روانشناسی در قرن اخیر است که حاصل پژوهش‌ها و تجربیات خود را در کتاب تئوری انتخاب و واقعیت درمانی جمع‌آوری کرده است. در این دو اثر گلاسر تاکید بر سه اصل «واقعیت، مسئولیت و مشروعیت» دارد و معتقد است تمام رفتارهایی که بیماری روانی نامیده می‌شوند در واقع نوعی مسئولیت‌گریزی هستند و حاصل فرار انسان از واقعیت‌اند.

همچنین از دیگر گزاره‌های موجود در نظریه انتخاب گلاسر می‌توان به «نیازهای اساسی پنجگانه، دنیای مطلوب و کنترل بیرونی» اشاره کرد. طبق تعریف گلاسر نیازهای اساسی پنجگانه نیاز به «بقا، آزادی، عشق، قدرت و تفریح» هستند. این پنج نیاز سوق‌دهنده تمامی رفتار یک شخص در طول زندگی است. از این جهت می‌توان عملکرد شخصیت‌ها را در هر داستانی درک کرد و به علت رفتارهای آن‌ها پی برد.

در حقیقت رفتارهای انسان‌ها بر اثر نیازهای آنان شکل می‌گیرد و ناپایداری در داستان‌ها نیز به دنبال برانگیختگی نیاز شخصیت داستان به وجود می‌آید و شخصیت برای ارضای نیاز خود رفتاری را در پیش می‌گیرد و اینگونه حوادث داستان شکل و جهت می‌گیرند و نهایتاً «انتخاب‌های» اوست که سرنوشت او را در دنیای داستان رقم می‌زند. (نیکوبخت، اصغری نکاح و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۲۶)

«دنیای مطلوب» تصویر مورد علاقه هر فرد از زندگی خودش است که شامل سه مولفه می‌شود: ۱. افرادی که بیشتر از همه دوست داریم با آن‌ها باشیم؛ ۲. چیزهایی که بیشتر از همه می‌خواهیم داشته باشیم یا تجربه کنیم؛ ۳. نظام باورهایی که بیشتر رفتار ما را هدایت می‌کند. نیز «کنترل بیرونی» را فرزند نیاز به قدرت معرفی می‌کند و آن را دشمن نیاز به آزادی می‌داند.

دنیای مطلوب حاوی تصاویری از افراد، اشیا و باورهایی است که فکر می‌کنیم در صورت دستیابی به آنها نیازمان ارضا می‌شود و احساسی بهتر خواهیم داشت. آن‌ها تصاویری هستند از آنچه ما می‌خواهیم و نیز آنچه به بهترین نحو نیازهای ما را برآورده می‌کند. (صاحبی و سلطانی‌فر، ۱۳۹۴: ۶۶)

با توجه به تاکید گلاسر بر مقوله‌ی انتخاب و مسئولیت‌پذیری و آموزش آن از سنین کودکی و نزد خانواده، می‌توان این نظریه‌ی را یک الگوی آموزشی دانست.

اگرچه گلاسر یک روانپزشک است اما رویکرد او به موضوع سلامت روان یک مدل آموزشی-تربیتی است که در فرآیند آن به افراد آموزش می‌دهد تا با فهم درست نیازهای خود و انتخاب رفتارهای بهتر-مسئولانه و موثر- به خود کمک کنند تا زندگی خشنود و رضایتمندتری برای خود بسازند. (ووبل‌دینگ^۷، ۱۳۹۴: ۱۰)

اهمیت این اثر از آنجا مشخص می شود که تحقیق در آثار بهرنگی و اندرسن با رویکرد روانشناسی گلاسر به فعالان حوزه ادبیات روایی کودک و نوجوان کمک می کند تا به معرفی شخصیت های مسئولیت پذیر، انتخابگر و واقع گرا در داستان های خود بپردازند و بر تربیت قشر کودک و نوجوان در جامعه اثرگذار باشند. قصه درمانی همچنین در افزایش مهارت های اجتماعی، همکاری، مسئولیت پذیری، جرئت ورزی و خودکنترلی تاثیرگذار است.

هدف از این پژوهش مقایسه و بررسی تطبیقی دو اثر برگزیده بهرنگی و کریستین اندرسن بر اساس تمامی مولفه های نظریه انتخاب و واقعیت درمانی گلاسر است.

۱-۲. پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه اهمیت نظریات روانشناسی در تحلیل آثار ادبی در چند دهه اخیر افزایش یافته و خصوصاً جنبه تربیتی و مثبت گرای نظریه انتخاب گلاسر، با پژوهش های زیادی مواجه می شویم که نظریه روانشناسی مشخصی مثل نظریه انتخاب و واقعیت درمانی گلاسر را در آثار ادبی پیاده کرده اند. در اینجا به مهم ترین این پژوهش ها اشاره می شود:

در تحقیق نوشین درخشان و ابوالفضل غنی زاده (۱۴۰۲) که به تحلیل کارکرد تعلیمی رویکرد واقعیت درمانی و تئوری انتخاب گلاسر در داستان «شیر و نخجیران» دفتر اول مثنوی معنوی پرداختند، رفتارهایی که به تناسب موقعیت مناظره از حیوانات در داستان مذکور سر می زند با آموزه های تئوری انتخاب گلاسر همخوانی داشته است.

در یک مطالعه که آناهیتا امینی و قدمعلی سرامی (۱۴۰۱) انجام داده اند، بر اساس نظریه گلاسر به مقایسه دو شخصیت ضحاک، به عنوان فردی که در مواجهه با ناکامی رفتار غیرمسئولانه دارد و فریدون، که با وجود ناکامی با مسئولیت پذیری به یاری دیگران می شتابد، پرداختند.

در پژوهشی از زهره فهامی و همکاران (۱۴۰۱) که به بررسی و تحلیل «دنیای مطلوب» از منظر عین القضاة همدانی و روزبهان بقلی با توجه به نظریه انتخاب ویلیام گلاسر پرداخته اند، به این نتیجه دست یافتند که این دو عارف کوشیده اند افراد را به دنیایی

مطلوب، که در آن مطلوب‌های ذاتی و روان‌شناختی مانند آرامش و معنایافتگی حاکم است، هدایت کنند.

آناهیتا امینی، قدمعلی سرامی و رضا اشراف زاده (۱۴۰۰) پیوند عقل و عشق در داستان زال و رودابه را با تکیه بر تئوری انتخاب بررسی نمودند. طبق این مطالعه برجسته‌ترین نیاز اساسی زال، نیاز عشق و تعلق است. همچنین زال، رودابه، نریمان، سیندخت، سام، منوچهر و مهرباب به ترتیب با رفتار متعهدانه خود، تصاویر دنیای مطلوب خود را به تدریج تغییر می‌دهند.

ناصر نیکوبخت و همکاران (۱۳۹۹) با بررسی سی داستان منتخب کودک و نوجوان بر اساس نظریه گلاسر به این نتیجه رسیدند که شخصیت‌هایی که در پی آزادی مثبت هستند با انتخاب رفتار صحیح در راستای آزادی مثبت به دستاوردهای مطلوبی می‌رسند. در مقابل شخصیت‌هایی که آزادی منفی هدف آنان بوده و در راه رسیدن به آن، رفتار اشتباه را انتخاب می‌کنند، در پایان داستان شکست می‌خورند.

در یک مطالعه مشابه ناصر نیکوبخت و سمیه رضایی (۱۴۰۰) ۱۰۰ داستان کودک بر اساس مؤلفه نیاز به قدرت در نظریه گلاسر را مورد بررسی قرار داده‌اند و نتایج نشان داد شخصیت‌هایی که با نیازهای مثبت برانگیخته می‌شوند، برای برآوردن نیازهایشان رفتارهایی عاقلانه انجام داده، به دلیل انتخاب درست‌شان به مقصود می‌رسند.

در پژوهش سمیه رضایی و جعفر فسایی (۱۳۹۹) ۱۴۵ داستان برگزیده کودک و نوجوان بر اساس پنج نیاز بقاء، عشق، تفریح، آزادی و قدرت نظریه گلاسر بررسی شدند و نتایج مذکور تکرار شد.

در مطالعه‌ای که احمد تمیم‌داری، شیوا دولت‌آبادی و شهناز عبادتی (۱۳۹۹) با عنوان خوانش روان‌شناختی امثال فارسی بر مبنای مفاهیم واقعیت‌درمانی انجام داده‌اند، نشان داده شد امثالی که بیان‌کننده رفتار موثر با هدف برآورده‌سازی نیازهای اساسی در بلندمدت هستند، ضمن داشتن معیار مسئولیت‌پذیری، فاقد رویکرد غیراخلاقی‌اند و امثالی که مفاهیم رفتار غیر موثر را دربردارند، از رویکرد اخلاقی برخوردار نیستند و بیانگر رفتار

مسئولیت گریزانه هستند. محققان به این نتیجه رسیدند که امثال فارسی با ویژگی هایی مانند جنبه های پند و اندرزی، روشنی و درستی معنی، حسن تاثیر، تکیه بر تجربه، انعکاس اندیشه و... می توانند در انتقال مفاهیم واقعیت درمانی مؤثر باشند.

در پژوهش تطبیقی دیگری که همین نویسندگان، احمد تمیم داری، شیوا دولت آبادی و شهناز عبادتی (۱۳۹۸) به آن پرداختند داستان «جانانان مرغ دریایی» و داستان مرغان در منطق الطیر بر مبنای نظریه انتخاب گلاسر بررسی شدند. نتایج حاکی از آن بود که هر دو اثر با توجه به مؤلفه مسئولیت پذیری، وجوه مشترکی دارند. هم ریچارد باخ و هم عطّار، مسئولیت گذر از موانع سلوک را بر دوش یکایک مرغان که نمادی از انسان حقیقت طلب هستند، می نهند و حضور راهنما، مسئولیت فردی را در هیچ یک از دو اثر، نفی نمی کند. در هر دو اثر، کشف حقیقت وجودی، مهم ترین بخش دنیای مطلوب مرغان است.

در پژوهشی که توسط مریم کهنسال (۱۳۹۷) انجام شد شخصیت بهرام در اثر هفت پیکر نظامی به عنوان قهرمانی که در راه کمال با شنیدن پند قصه ها به آگاهی می رسد بررسی شده و زوایای داستان از لحاظ بعد درمانی بررسی شده است.

مینا اخباری آزاد (۱۳۸۰) پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی آثار هانس کریستین اندرسن و صمد بهرنگی» انجام داده است. او نوزده اثر از بهرنگی و سی و هشت اثر از اندرسن را که همگی جنبه های افسانه ای دارند بررسی کرده است. ملاک ارزشیابی این تحقیق کتاب «ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگی ها و جنبه ها» اثر بنفشه حجازی است.

حاصل تمامی بررسی ها نشان می دهد که در سال های اخیر پژوهش های متعددی در حوزه ادبیات کودک و نوجوان و با رویکرد نظریه انتخاب گلاسر صورت گرفته است اما پژوهشی که به بررسی تطبیقی تئوری انتخاب و واقعیت درمانی گلاسر در برگزیده داستان های هانس کریستین اندرسن و صمد بهرنگی پردازد مشاهده نشد.

۳-۱. روش پژوهش

مقاله به شیوه توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و شیوه جمع آوری اطلاعات

کتابخانه‌ای-اسنادی است. پس از تحلیل چارچوب نظری موضوع، آثار شناخته شده بهرنگی و اندرسن بر اساس مولفه‌های نظریه گلاسر بررسی شدند و از میان آن‌ها ماهی سیاه کوچولو و پری کوچک دریایی گزینش شدند.

۲. تجزیه و تحلیل داده‌ها

ویلیام گلاسر (۱۱ مه ۱۹۲۵-۲۳ اوت ۲۰۱۳) زاده اوهایو، بنیانگذار واقعیت‌درمانی است. طبق تعریف نظریه انتخاب همه چیز در زندگی شخصی و اجتماعی ما به انتخاب خودمان است.

نظریه انتخاب توضیح می‌دهد که به معنای واقعی کلمه هر کاری که می‌کنیم، از جمله مصیبتی که احساس می‌کنیم، به انتخاب خودمان است. دیگران نه می‌توانند ما را بدبخت کنند و نه خوشحال. تنها چیزی که می‌توانیم به آن‌ها بدهیم یا از آن‌ها بگیریم اطلاعات است. (گلاسر، ۱۴۰۱: ۶)

در فصل آغازین کتاب تئوری انتخاب گلاسر به بحث مهمی با عنوان «کنترل بیرونی» نیز می‌پردازد که در واقع محل انتخاب افراد و سدی در مقابل نیاز به آزادی است. «انتخاب ما برای مقاومت در برابر این اجبار تاکنون بزرگترین منبع بدبختی انسان بوده است. نظریه انتخاب این سنت قدیمی «من می‌دانم چه چیزی برای تو خوب است» را به چالش می‌کشد.» (گلاسر، ۱۴۰۱: ۷)

در ادامه گلاسر «نیازهای بنیادین» انسان را تعریف می‌کند. پنج نیازی که سمت و سوی انتخاب‌های بشر را تعیین می‌کنند و به صورت ژنتیکی ما به دنبال رفع این نیازها هستیم. «به عقیده من علاوه بر نیاز به بقا که بسیار به فیزیولوژی ما وابسته است، ما به صورت ژنتیکی به گونه‌ای برنامه‌ریزی شده‌ایم که برای برطرف کردن چهار نیاز روانشناختی تلاش کنیم: نیاز به عشق و تعلق، قدرت، آزادی و تفریح.» (گلاسر، ۱۴۰۱: ۲۷)

گلاسر مسئولیت‌پذیر شدن کودکان را منوط به آموزش «انضباط و عشق» توأمان به کودک می‌داند. در کتاب واقعیت‌درمانی، گلاسر به عنوان یکی از روانشناسان مثبت‌گرا که دیدگاه مثبتی نسبت به انسان دارد، رسیدن به «کمال» را درمان می‌نامد. «رسیدن به کمال

درمان نامیده می شود و این کمال یعنی پیوند عاطفی، رویارویی با واقعیت و آموختن راه های بهتر.» (گلاسر، ۱۴۰۰: ۸۳)

مولفه ها	شاخص
نیاز عشق	رابطه جنسی همراه با عشق؛ احساس تعلق به خانواده و به ویژه دوستان
نیاز آزادی	توانایی خلاقیت سازنده
نیاز قدرت	میل به کنترل دیگران؛ نقطه مقابل نیاز به آزادی
نیاز بقا	تمایل ژنتیکی برای توفیق در ادامه حیات
نیاز تفریح	نیاز ژنتیکی به خوش گذرانی؛ در کودکان بازی (وانمودی) را شامل می شود
دنیای مطلوب	کمال مطلوب و مدینه فاضله
کنترل بیرونی	موانع انتخاب و سدی در مقابل نیاز به آزادی
واقعیت درمانی	پذیرش خود و دنیا؛ مسئولیت پذیری (در کودک با عشق و انضباط توأمان)؛ رسیدن به کمال

جدول ۱-۲. مولفه های نیازهای بنیادین تئوری انتخاب و واقعیت درمانی و شاخص های آنها

پیش از تحلیل شخصیت های داستان های برگزیده بر اساس نیازهای اساسی گلاسر، به ذکر خلاصه ای از داستان ها می پردازیم:

۱-۲. ماهی سیاه کوچولو

داستان ماهی کوچکی است که در بین هزاران ماهی در جویباری زندگی می کند. روحیه این ماهی با همه ماهی های جویبار متفاوت است؛ چرا که علاقه دارد خود را به آخر جویبار برساند و بفهمد بقیه دنیا چگونه است. او با مخالفت مادر و همسایه ها روبرو می شود و بر انتخاب خود پافشاری می کند و در مسیر رسیدن به دریا قدم می گذارد. ماهی سیاه کوچولو شجاع است و هر جا به شخصیت هایی برمی خورد که واقعیت را نمی بینند آنها را با واقعیت روبرو می سازد. مثلاً در ابتدای سفرش با کفچه ماهی های داخل برکه روبرو می شود که

معتقدند از همه زیباترند و دنیا را گشته‌اند. اما ماهی سیاه کوچولو آن‌ها را از وجود دنیای بزرگتری از برکه اطرافشان آگاه می‌کند و مستقیماً نادانی و خودپسندی آن‌ها را نقد می‌کند. در ادامه داستان ماهی با دنیای متفاوت و موجودات ریز و درشتی آشنا می‌شود. ماهی سیاه کوچولو اسیر ماهی خوار می‌شود و در شکم او هم به فکر نجات جان خود و ماهی‌ریزه‌ای است که همراهش است. با تدبیری که ماهی سیاه کوچولو اندیشید ماهی‌ریزه از شکم مرغ ماهی خوار جان سالم به در برد و ماهی خوار به مرگ کشانده شد. اما نویسنده از سرنوشت ماهی سیاه کوچولو خبری نمی‌دهد و با پایان باز، هم تعریفی افسانه‌ای به قهرمان داستان می‌دهد و هم نظر مخاطب را در شکل‌دهی داستان دخیل می‌کند. نهایتاً نویسنده اشاره کوچکی می‌کند به اینکه مسیر ماهی سیاه کوچولو را یک ماهی سرخ کوچولو ادامه خواهد داد.

۲-۲. پری دریایی کوچولو

داستان خیالی یک پری دریایی است که به همراه پدر و مادر بزرگ و پنج خواهرش در اعماق اقیانوس زندگی می‌کند. این پری دریایی نسبت به خواهرانش گوشه‌گیرتر و فکورتر است و آرزوی دیدن سرزمین بالای آب را دارد. وقتی پری دریایی پانزده ساله شد و اجازه دیدن سرزمین روی آب را به دست آورد به سطح آب می‌رود و کشتی شاهزاده‌ای را می‌بیند و به شاهزاده دل می‌بندد. کشتی شاهزاده بر اثر طوفان غرق می‌شود و پری دریایی شاهزاده را از مرگ نجات می‌دهد و او را به ساحل می‌رساند. وقتی شاهزاده به هوش می‌آید آگاه نیست که پری دریایی بود که او را نجات داد. این ماجرا باعث می‌شود پری دریایی روز به روز غمگین‌تر شود. او بیشتر به دنیای انسان‌ها علاقه‌مند می‌شود خصوصاً وقتی از مادر بزرگش می‌شنود که پری‌ها فقط سیصد سال عمر می‌کنند و بعد از مرگ به کف دریا تبدیل می‌شوند؛ درحالی‌که انسان‌ها عمر کوتاه‌تری دارند ولی روح آن‌ها جاویدان خواهد بود. سرانجام عشق به شاهزاده و میل به زندگی جاوید پری را به سمت ساحره دریا کشاند تا راه حلی برای مشکل او بیابد. جادوگر به پری می‌گوید که در ازای گرفتن صدایش به او یک جفت پای آدمی می‌دهد با این شرط که دیگر هرگز نمی‌تواند به

پری دریایی تبدیل شود و اگر نتواند شاهزاده را عاشق خود کند و شاهزاده با دیگری ازدواج کند پری تبدیل به کف دریا خواهد شد. پری دریایی با انتخاب خود شرایط ساحره را پذیرفت. پری به دنیای انسان ها می آید و می تواند نظر شاهزاده را جلب کند اما چون صدایش را به ساحره داده است نمی تواند ماجرای نجات شاهزاده را برای او توضیح دهد. بنابراین شاهزاده با دختر پادشاه همسایه ازدواج می کند. وقتی که شاهزاده ازدواج می کند فرصت پری دریایی به پایان می رسد و تبدیل به جسمی اثیری می شود. در این حال هیئت هایی بر او ظاهر می شوند و می گویند که ما پری های دریایی روح جاوید نداریم اما می توانیم با کردار نیک صاحب آن بشویم. باید به مدت سیصد سال به خانه انسان ها پرواز کنیم و هر کجا کودک خوبی دیدیم به او لبخند بزنیم و اگر بچه بد کرداری دیدیم باید گریه کنیم و به این ترتیب پری دریایی زندگی جاوید را انتخاب می کند.

۲-۳. بررسی انواع نیازها در داستان ماهی سیاه کوچولو

۲-۳-۱. نیاز به عشق

به نظر گلاسر عشق و تعلق مایه اساسی داستان های ادبی است «در ادبیات بر آغاز و پایان رابطه عشقی تمرکز می شود زیرا در این مواقع است که اتفاقات هیجان انگیز رخ می دهد.» (گلاسر، ۱۴۰۱: ۳۴)

عشق و احساس تعلق، خصوصاً در داستان های کودک و نوجوان، الزاماً از نوع عشق بین دو جنس مخالف نیست. در داستان ماهی سیاه کوچولو شخصیت اصلی داستان نیاز به آزادی و کشف دنیای جدید را به تعلق به سرزمین مادری ترجیح می دهد. در تمام طول داستان صمد بهرنگی هیچ گزارشی از تعلق ماهی سیاه به ارتباطها، خانواده و محیط اطرافش نمی دهد. در واقع ماهی شخصیت آزاده ای است که «نه به آبی ها دل خواهد بست، نه به دریا، پریانی که سر از آب به در می آرند.» و همچنان به سمت هدف خود حرکت می کند. «مادر خواب آلوده گفت: بچه جون حالا هم وقت گیر آوردی! حرف را بگذار برای بعد. بهتر نیست برویم گردش؟ ماهی سیاه کوچولو گفت: نه مادر من دیگر نمی توانم گردش کنم. باید از اینجا بروم.» (بهرنگی، ۱۳۸۳: ۱۰)

فقط در دو قسمت از داستان به دوستان و همراهان ماهی سیاه کوچولو اشاره کوچکی می‌شود؛ اول حلزون پیچ پیچی که از نظر فکری مانند ماهی سیاه کوچولو است و همسایه‌ها به خاطر افکار متفاوتش او را می‌کشند.

«همسایه به مادر ماهی سیاه کوچولو گفت: خواهر! آن حلزون پیچ پیچیه، یادت می‌آید؟ مادر گفت: آره خوب گفتمی زیاد پاپی بچه‌ام می‌شد خدا بگم چه کارش کند! ماهی سیاه کوچولو گفت: بس کن مادرا! او رفیق من بود. مادرش گفت: رفاقت ماهی و حلزون دیگر نشنیده بودیم! ماهی سیاه کوچولو گفت: من هم دشمنی ماهی و حلزون نشنیده بودم، اما شماها سر آن بیچاره را زیر آب کردید.» (همان: ۱۲)

و دوم عده‌ای از دوستان ماهی سیاه کوچولو که در سفر دنیا گردی ماهی او را بدرقه می‌کنند و ماهی سیاه از آنها به راحتی جدا می‌شود اما درخواست می‌کند که هرگز او را فراموش نکنند. ماهی سیاه قصه از سرنوشت محتوم خود با خبر است اما شجاعانه به سمت آن می‌رود و یاد و خاطره خود را به دوستانش می‌سپارد. «چند تا از دوستان ماهی سیاه کوچولو او را تا آبشار همراهی کردند و از آنجا برگشتند. ماهی سیاه کوچولو وقتی از آن‌ها جدا می‌شد گفت دوستان به امید دیدار! فراموشم نکنید.» (همان: ۱۴) در قسمتی دیگر اشاره می‌شود که ماهی سیاه ماه را می‌بیند و به او ابراز علاقه می‌کند که نشان‌دهنده تعریف والای شخصیت اصلی از مفهوم عشق است. «ماهی سیاه کوچولو گفت: ماه قشنگ! من نور تو را خیلی دوست دارم. دلم می‌خواست همیشه روی من بتابد.» (همان: ۲۲)

۲-۳-۲. نیاز به آزادی

هدف اصلی شکل‌گیری داستان ماهی سیاه کوچولو ستایش آزادی است. بزرگ‌ترین نیاز ماهی سیاه کوچولو نیز نیاز به آزادیست. قهرمان این داستان منفعل نیست. شجاعانه به استقبال چالش‌ها می‌رود. جویبار را نهایت زندگی نمی‌بیند. یک تنه مقابل مادر و همسایه‌هایش که میل به آزادی او را سرکوب می‌کنند می‌ایستد و می‌خواهد چشم و گوشش بسته نماند.

«خانم! من نمی‌دانم شما عالم و فیلسوف به چه می‌گویید. من فقط از این گردش‌ها خسته شده‌ام و نمی‌خواهم به این گردش‌های خسته‌کننده ادامه بدهم و الکی خوش باشم و یک‌دفعه چشم باز کنم و ببینم مثل شماها پیر شده‌ام و هنوز هم، همان ماهی چشم و گوش بسته‌ام که بودم.» (همان: ۱۲)

«آخرش هم تصمیم گرفتم خودم بروم آخر جویبار را پیدا کنم. دلم می‌خواهد بدانم جاهای دیگر چه خبرهایی است.» (همان: ۱۰)

«من می‌خواهم بدانم که راستی راستی زندگی یعنی اینکه توی یک جا می‌روی و برگردی تا پیر شوی و دیگر هیچ؟ یا اینکه طور دیگری هم توی دنیا می‌شود زندگی کرد؟» (همان: ۱۱)

۲-۳-۳. نیاز به قدرت

گلاسر میل به قدرت را آغازگر کنترل بیرونی و از بین رفتن توازن ارتباطها می‌داند. در این داستان شخصیت اصلی نیاز به قدرت دارد اما قدرت‌خواهی ماهی سیاه کوچولو با هدف کنترل دیگران و تسلط بر آنها نیست؛ چراکه ماهی کوچولو قدرت را تنها برای مقابله با خود می‌خواهد. به بیانی دیگر ماهی سیاه کوچولو می‌خواهد قدرتمند باشد تا ترس درونی خود را شکست دهد. مصداق این بحث را می‌توان در جایی از داستان دید که ماهی‌های ریزه که وسوسه شده‌اند با ماهی سیاه کوچولو همسفر شوند اما از ترس بزرگ‌ترها و مرغ سقا منصرف شده بودند دوباره به ماهی سیاه کوچولو می‌پیوندند و اظهار می‌دارند که هنوز می‌ترسند.

«یکی از ماهی‌های ریزه گفت: آره اما هنوز ترسمان نریخته. یکی دیگر گفت فکر مرغ سقا را حتماً نمی‌گذارد. ماهی سیاه کوچولو گفت: شما زیادی فکر می‌کنید همه‌اش که نباید فکر کرد راه که بیفتیم ترستان به کلی می‌ریزد.» (همان: ۲۳)

تلاش ماهی برای شکست دادن مرغ ماهی‌خوار حتی زمانی که در شکم او گرفتار شده بود جلوه‌ای دیگر از تسلیم نشدن و تلاش برای باز یافتن قدرت است.

«ماهی سیاه کوچولو خنجرش را نشان داد و گفت: از همین تو شکمش را پاره می‌کنم. حالا گوش کن بین چه می‌گویم من شروع می‌کنم به وول خوردن که ماهی‌خوار قلقلکش بشود و همین که دهانش باز شد و شروع کرد به قاه قاه خندیدن، تو بیرون بپر. ماهی ریزه گفت: پس خودت چی؟ ماهی سیاه کوچولو گفت: فکر مرا نکن، من تا این بدجنس را نکشم، بیرون نمی‌آیم.» (همان: ۲۹)

۲-۳-۴. نیاز به بقا

دیدگاه ماهی سیاه کوچولو به عنوان قهرمان داستان کودک و نوجوان بسیار متفاوت با سایر داستان‌ها و قهرمان‌هایشان است. ماهی سیاه کوچولو زندگی را تا جایی که مقدر است و به طور طبیعی جریان دارد می‌خواهد. از مرگ نمی‌هراسد. او بقا را مدام زنده بودن نمی‌داند بلکه بقا از نظر او زندگی یا مرگ تاثیر گذار است.

«مرگ خیلی آسان می‌تواند الان به سراغ من بیاید اما من تا می‌توانم زندگی کنم نباید به پیشواز مرگ بروم؛ البته اگر یک وقت ناچار با مرگ روبرو شوم که می‌شوم، مهم نیست. مهم این است که زندگی یا مرگ من چه اثری در زندگی دیگران داشته باشد.» (همان: ۲۷)

در عین حال هر جا که ماهی سیاه کوچولو در خطر قرار می‌گیرد تلاش می‌کند تا با درایت جان خود را نجات دهد. وقتی که با چند ماهی ریزه در دهان مرغ سقا گرفتار شده است، مرغ سقا ماهی ریزه‌ها را فریب می‌دهد که اگر ماهی سیاه کوچولو را خفه کنید دیگر شما را نمی‌خورم و آزادتان می‌کنم. ماهی سیاه کوچولو برای نجات جان خود نقشه‌ای سر هم می‌کند و از ماهی ریزه‌ها می‌خواهد تا وانمود کنند که ماهی سیاه کوچولو را کشته‌اند. به این ترتیب از مرغ سقا می‌گریزد.

«ماهی سیاه خود را به مردن زد و آن‌ها بالا آمدند و گفتند: حضرت آقای مرغ سقا! ماهی سیاه فضول را خفه کردیم. مرغ سقا خندید و گفت: کار خوبی کردید. حالا به پاداش همین کار همه‌تان را زنده زنده قورت می‌دهم! ماهی ریزه‌ها دیگر مجال پیدا نکردند، به سرعت برق از گلوی مرغ سقا رد شدند و کارشان ساخته شدند. اما ماهی سیاه همان وقت خنجرش را کشید و با یک ضرب دیواره‌ی کیسه را شکافت و در رفت.» (همان: ۲۵)

۲-۳-۵. نیاز به تفریح

طبیعی است که هر کودک خواستار تفریح و خوشگذرانی باشد، اما در مورد داستان ماهی سیاه کوچولو یکی از نقطه عطف‌های کشمکش و درگیری جایی است که او بر خلاف سایر ماهی‌ها تمایلی به گردش روزانه معمول نشان نمی‌دهد و در آغاز این نیاز را نیز مانند نیاز به تعلق و عشق نادیده می‌گیرد تا به اهداف والاتری برسد. «ماهی سیاه کوچولو گفت: نه مادر من دیگر نمی‌توانم گردش کنم. باید از اینجا بروم.» (همان: ۱۰)

در یک جا از داستان ماهی را شادمان از رسیدن به دریا می بینیم. جایی که به هزاران ماهی برمی خورد که وقتی به تور مرد ماهیگیر می افتند با همکاری هم آنقدر به سمت پایین شنا می کنند که دوباره آزاد می شوند. «ماهی سیاه کوچولو شاد بود که به دریا رسیده است. گفت: بهتر است اول گشتی بزنم بعد بیایم داخل دسته شما بشوم. دلم می خواهد این دفعه که تور مرد ماهیگیر را در می برید من هم همراه شما باشم.» (همان: ۲۶)

۲-۳-۶. دنیای مطلوب و کنترل بیرونی در داستان ماهی سیاه کوچولو

در داستان ماهی سیاه کوچولو رسیدن و بودن با شخص خاصی در دنیای دلخواه ماهی وجود ندارد. کشف دنیای جدید و بزرگ اصلی ترین عضو دنیای مطلوب اوست. او برای رسیدن به تصویری که از «آخر جویبار» دارد تا پای جان می جنگد. «تصمیم گرفتم خودم بروم آخر جویبار را پیدا کنم دلم می خواهد بدانم جاهای دیگر چه خبرهایی است.» (همان: ۱۰) همچنین حفظ باورها و ایده هایش در مقابل سایر ماهی ها برای او بسیار اهمیت دارد. وقتی که همسایه ها تلاش می کنند او را وادار کنند از طرز فکرش دست بردارد یک تنه مقابل همه آن ها می ایستد. «حرف های ماهی کوچولو همه را عصبانی کرده بود. یکی از ماهی پیرها گفت خیال کرده ای به تور رحم می کنیم؟» (همان: ۱۳)

بزرگترین عامل کنترل بیرونی در داستان ماهی سیاه کوچولو در آغاز داستان نمودار می شود؛ مادر ماهی و همسایه ها در مقابل آزادی او قد علم می کنند و سعی می کنند او را به سبکی از زندگی که خودشان صلاح می دانند سوق دهند. همچنین در ادامه داستان ماهی با مرغ سقا، قورباغه، اره ماهی و پرنده ماهی خوار روبرو می شود که همگی سدی بر سر راه ادامه مسیر او هستند.

۲-۳-۷. واقعیت درمانی در داستان ماهی سیاه کوچولو

شخصیت اصلی این داستان تنها شخصیتی است که واقعیت را می پذیرد و در مقابل همه شخصیت های مسئولیت گریز که واقعیت را انکار می کنند، می ایستد. در هایت مفقود شدن این شخصیت به عنوان تنها نماینده جویای واقعیت و مسئولیت پذیر داستان، یک درام غم انگیز را شکل می دهد که مخاطب را ناخودآگاه به سمت پذیرش واقعیت ها و مسئولیت پذیری در زندگی فردی و اجتماعی سوق می دهد؛ چنانکه بهرنگی داستان را

اینگونه به پایان می‌رساند که ماهی سرخ کوچولویی ادامه‌دهنده راه ماهی سیاه کوچولو می‌شود. رنگ سرخ نمادی از اخطار و هوشیاری است و این ماهی سرخ نماد وجدان آگاه شده مخاطب است که موظف است مسیر شخصیت‌های مسئولیت‌پذیر را ادامه دهد. او هوبارت ماورر^۸ در پیشگفتار کتاب واقعیت درمانی گلاسر اشاره می‌کند که «در روش فرویدی درمانگر می‌کوشد وجدان بیدار را خواب کند اما در روش گلاسر درمانگر می‌کوشد وجدان خواب را بیدار کند.» (گلاسر، ۱۴۰۰: ۲۴)

در این داستان مادر ماهی سیاه کوچولو و همسایه‌ها همگی با انکار این واقعیت که «دنیا بزرگتر از چیزی است که می‌پنداشتیم» از مسئولیت کشف حقایق بزرگ سر باز می‌زنند و در میان آن‌ها ماهی سیاه کوچولو با وجود اینکه «انضباط و عشق» مورد نیاز برای مسئولیت‌پذیر شدن را از جانب مادر و محیط اطرافش دریافت نمی‌کند، یگانه شخصیت مسئولیت‌پذیر داستان است. همچنین در مسیر، ماهی سیاه کوچولو کفچه‌ماهی‌ها و قورباغه و خرچنگ را شجاعانه از واقعیت خودشان آگاه می‌کند و بر دنیای خیالی ذهن آن‌ها و نادانی‌شان خط بطلان می‌کشد.

«ماهی سیاه کوچولو گفت من هیچ خیال نمی‌کردم شما اینقدر خودپسند باشید. من شما را می‌بخشم چون این حرف‌ها را از روی نادانی می‌زنید. کفچه‌ماهی‌ها یک صدا گفتند: یعنی ما نادانیم؟! ماهی گفت اگر نادان نبودید می‌دانستید در دنیا خیلی‌های دیگر هم هستند که ریختشان برای خودشان خیلی خوشایند است. شما حتی اسمتان هم مال خودتان نیست.» (بهرنگی، ۱۳۸۳: ۱۵)

در میانه داستان گفتگوی ماه با ماهی اوج تلنگر نویسنده به مخاطب است که بر مبنای میل انسان به اوج گرفتن و بالا رفتن و دستیابی به ملکوت است. همان‌طور که اشاره شد، تعریف گلاسر از درمان به «کمال رسیدن» است و کمال‌خواهی ماهی سیاه کوچولو را وقتی می‌بینیم که به ماه ابراز عشق می‌کند و همچنین وقتی که تمایل دارد تا انتهای جویبار را پیدا کند. ارتباط ماهی با ماه یک ارتباط والای طولی و تمایلش به کشف آخر جویبار کمال‌خواهی به شکل عرضی است که در نهایت کشف تمام دنیا را شامل می‌شود. خواسته‌های ماهی سیاه کوچولو تا حد زیادی جهان‌شمول است. ماه نماد عروج و ماهی

نماد افول است و از بین بردن این فاصله نماد مسیری است که روح آزاده و مسئولیت پذیر قهرمان داستان باید پیماید تا به کمال برسد. اصطلاحی که در ادبیات عرفانی با عنوان معرفت شناخته می شود.

شجاعت ماهی سیاه کوچولو در برخورد با واقعیت زمانی است که مرغ ماهی خوار ماهی ریزه ها را علیه او می شوراند که در ازای کشتن ماهی سیاه کوچولو آزادی آن ها را پس دهد. جایی که مرغ سقا به ماهی ریزه ها می گوید این ماهی فضول را خفه کنید تا آزادیتان را به دست آورید! ماهی سیاه کوچولو تلاش می کند تا آن ها را از حيله مرغ سقا آگاه کند. همچنین رویکرد ماهی سیاه کوچولو در مقابله با مرگ نیز پذیرش آن به صورت یک واقعیت زندگی است و مسئولانه سرانجام سفر بی برگشت خود را می پذیرد. «اگر یک وقت با مرگ روبرو شوم که می شوم، مهم نیست. مهم این است که زندگی یا مرگ من چه اثری در زندگی دیگران داشته باشد.» (همان: ۲۷)

۲-۴. بررسی انواع نیازها در داستان پریک دریایی

۲-۴-۱. نیاز به عشق

در این داستان قهرمان دختر نوجوانی در آستانه بلوغ است که مفهوم عشق را در وجود جنس مخالف می یابد. منتها نکته ای که عشق پری دریایی را از یک عشق معمولی متمایز می کند، این است که دستیابی به عشق هدف نهایی او نیست بلکه این عشق در خدمت دستیابی به بقا و جاودانگی است؛ بنابراین عشقی که قهرمان این داستان تجربه می کند نه یک عشق سطحی بلکه عشقی است که او را به روح جاوید متصل می کند. پری، شاهزاده جوان را دوست می دارد چون با دستیابی به او می تواند زندگی جاودان را نیز به دست آورد. اینجاست که دو نیاز تعریف شده گلاسر یعنی نیاز به عشق و نیاز به بقا با هم تلفیق می شوند و به یگانگی می رسند و در داستان مایه های والا و عرفانی ایجاد می کنند. «و که همیشه در فکر و خیالات من بوده و حاضرم با دل و جان تمام خوشبختی ام را در اختیارش بگذارم حاضرم برای به دست آوردنش و روح جاوید دست به هر کاری بزنم.» (اندرسن، ۱۴۰۰: ۱۰۱)

همچنین وقتی که پری دریایی از سرزمین مادری و خانواده اش دور می افتد به

احساس تعلق او به خانواده اش نیز اشاره می شود.

«احساس کرد که انگار دلش دارد از غصه می‌ترکد. نرم‌نرمک رفت به باغ و از باغچه هر کدام از خواهرهایش گلی چید و با انگشت هزار بوسه فرستاد سوی قصر و از قعر دریای نیلگون شنا کرد رو به بالا.» (همان: ۱۰۸)

«او که همیشه ساکت و فکور بود، از آن به بعد ساکت‌تر شد... چه بسیار صبح‌ها و شب‌ها به نقطه‌ای که اولین بار شاهزاده را دیده بود بازگشت.» (همان: ۱۰۱)

۲-۴-۲. نیاز به قدرت

در این داستان پری دریایی به عنوان شخصیتی معصوم تصویر می‌شود که تا پیش از آنکه در وجود او نیاز به بقا و عشق شکل نگرفته تابع قوانین قدرت‌های مافوق است. او هرگز قوانین را زیر پا نمی‌گذارد و تا قبل از پانزده سالگی به سطح آب نمی‌آید. تقریباً هیچ‌کدام از انتخاب‌های اساسی پریک دریایی بر اثر میل او به قدرت نیستند بلکه نیازهای دیگری تعیین‌کننده سرنوشت او می‌شوند. دیدن دنیای بالای آب بخشی از دنیای مطلوب پری دریایی است اما او برای دست یافتن به آن تلاش نمی‌کند تا قوانین را نقض کند و با قدرت شخصی به آن برسد؛ بلکه به جای یک حرکت جسورانه صبر را انتخاب می‌کند.

«هیچ‌کدام از خواهرها به اندازه خواهر کوچکی که حسرت دیدن عالم بالا را نداشت؛ او ناچار بود برای ترک خانه بیش از دیگران صبر کند. چه بسیار شب‌ها پریک دریایی ساکت و فکور کنار پنجره‌ی باز ایستاد و از وسط آب‌های آبی تیره به بالا چشم دوخت.» (همان: ۹۴)

دست آخر این مادرزرگ است که به صورت قانونی اجازه ورود به دنیای بالا را به پری دریایی می‌دهد و افاضه قدرت برای پری دریایی کوچولو با تبعیت از رسوم و سنت‌ها و الگو گرفتن از نسل‌های قبل اتفاق می‌افتد نه با انتخاب خود او. «سر آخر او هم پانزده سالش شد. ملکه بیوه گفت: تو هم به اختیار خودت شدی. بیا مثل خواهرهایت آرایش کن.» (همان: ۹۷)

در پایان داستان خواهران پریک دریایی گیس‌های خود را به ساحره دریا می‌دهند و در عوض یک چاقو از او می‌گیرند. پریک دریایی باید قبل از طلوع آفتاب چاقو را در قلب شاهزاده فرو کند. وقتی خون شاهزاده به پاهای پری پاشد دوباره تبدیل به دم ماهی می‌شوند و پریک آزاد می‌شود تا دوباره به دنیای زیر آب برگردد. این قسمت از داستان لحظه‌ای است که پری می‌تواند قدرت خود را بازیابد و در مقابل قدرت عشق بایستد؛ اما

باز هم میلی برای یک انتخاب بزرگ بر اساس نیاز به قدرت ندارد. «گنبد نیلگون بیش از پیش به سرخی می‌زد. پری نگاهی به چاقوی برنده کرد و بار دیگر به شاهزاده چشم دوخت. دست پریک همچنان که دسته‌ی چاقو را می‌فشرد لرزید، بعد آن را به دریا فکند.» (همان: ۱۱۵)

۲-۴-۳. نیاز به بقا

قدرتمندترین نیاز در وجود قهرمان نوجوان این داستان نیاز به بقا و جاودانگی است، حتی فراتر از نیاز به عشق؛ چراکه مطابق اشارات پیشین، عشق برای پری دریایی پلی بود برای رسیدن به بقا. «می‌توانست شاهزاده خویرو را از یاد ببرد. غصه‌دار از آن بود که مثل او روح جاوید نداشت.» (همان: ۱۰۵) وقتی که ساحره دریا در ازای تحمل درد فراوان روی زمین و از دست دادن صدای زیبا داشتن یک جفت پا برای قدم گذاشتن به دنیای انسان‌ها را به پری دریایی پیشنهاد می‌کند، او دستیابی به عشق و بقا را در نظر می‌گیرد و می‌پذیرد. «پریک دریایی زیر لب گفت: راضیم؛ و به یاد شاهزاده عزیزش افتاد و اینکه روح جاوید به دست می‌آورد.» (همان: ۱۰۷)

میل به جاودانگی ایده اصلی اندرسن در شکل دادن این داستان است. در سراسر داستان دستیابی به بقا نیروی محرکه قهرمان بود و تمام انتخاب‌های او در مسیر بقا یافتن است. «پریک دریایی به ناخرسندی آه کشید و گفت: چرا من روح جاوید ندارم؟ حاضرم در برابر یک روز آدمیزاد بودن تمام سیصد سال عمرم را بدهم؛ به شرطی که اجازه یابم در افلاک زندگی کنم.» (همان: ۱۰۳)

در پایان داستان اندرسن از زبان هیئت‌هایی که پریک دریایی را با خود به عالم والا می‌برند، دستیابی به جاودانگی را در پیوند با ارزش‌های اخلاقی معرفی می‌کند. «اگر سیصد سال با پشتکار به کار نیک پردازیم، می‌توانیم روح جاوید بیابیم و در خوشبختی ابدی آدمیزاد نقش داشته باشیم.» (همان: ۱۱۶)

۲-۴-۴. نیاز به تفریح

در سراسر داستان، پری دریایی متفاوت از همسالانش تصویر می‌شود. کمتر به بازی و تفریح می‌پردازد و غالباً «فکور» است. «پریک بچه عجیبی بود. ساکت و فکور بود. باغچه خواهانش پر بود از چیزهایی که از کشتی‌های غرق شده جمع کرده بودند اما او در باغچه‌اش تندیس مرمی پسرکی را

گذاشته بود.» (همان: ۹۳) در یک قسمت نیز که پری دریایی به شادی و تفریح می‌پردازد بسیار اندک و زودگذر است و پری دوباره متوجه نیازش به عشق و بقا می‌شود که تمام وجودش را احاطه کرده.

«پریک دریایی از همه آن‌ها خوش‌تر می‌خواند. آواز که تمام شد حاضران کف زدند و چون می‌دانست در زمین و دریا دلپذیرترین صدا را دارد لحظه‌ای احساس شادی کرد. اما کمی بعد باز یاد عالم بالا افتاد. نمی‌توانست شاهزاده خویرو را از یاد ببرد و غصه‌دار از آن بود که مثل او روح جاوید نداشت.» (همان: ۱۰۵)

بنابراین نیاز به تفریح در شخصیت پری دریایی کم‌رنگ است و او در مسیر زندگی انتخابی بر اساس این نیاز ندارد. در این شخصیت نیاز به تفریح در مقابل نیاز به عشق رنگ می‌بازد.

۲-۴-۵. نیاز به آزادی

اشتیاق پری دریایی برای پانزده ساله شدن و تجربه‌ی عالمی به غیر از دنیای زیر آب جنبه‌ای از میل او به آزادی است.

«در همچو شب‌هایی که خواهرهای شاهزاده خانم کوچولو دست در دست یکدیگر از دل آب‌ها می‌رفتند بالا، او ناچار آن پایین می‌ماند و با نگاهی غم‌بار تماشایشان می‌کرد و بغض‌گلویش را می‌گرفت. پریک آهی می‌کشید و می‌گفت: آه کاش پانزده سالم بود. حتم دارم که عالم بالا و آدمیزاده‌های ساکنش را دوست خواهم داشت.» (همان: ۹۷)

در اولین تجربه پری از لمس آزادی و ارتباط با دنیای بالا او دوست دارد که این احساس را دوباره تجربه کند. «پاسی از شب گذشت اما پریک دریایی نمی‌توانست از کشتی و شاهزاده خوش‌قیافه چشم بردارد.» (همان: ۹۹)

۲-۴-۶. دنیای مطلوب و کنترل بیرونی

داستان پری دریایی با وصف دنیای مطلوب شخصیت اصلی آن آغاز می‌شود. اولین گره‌ای که در داستان ایجاد می‌شود میل پری دریایی به آشنایی با عالم بالای آب است. «هیچ کدام از خواهرها به اندازه خواهر کوچکه حسرت دیدن عالم بالا را نداشت.» (همان: ۹۴)

نکته‌ای که در تصویر کردن دنیای مطلوب در این داستان وجود دارد، این است که همین دنیای معمولی و پیش پا افتاده ما انسان‌ها که گاهی از زیبایی‌های غافلیم به عنوان دنیای مطلوب معرفی می‌شود. اندرسن با معرفی دنیای زیر آب‌ها به عنوان کانون اصلی داستان، دستیابی به عالم خشکی را به عنوان یک خواسته مطلوب و رویایی مطرح می‌کند و این گونه به انسان عصر مدرن که در دشواری‌های زندگی غرق است و تصویری غیر واقعی از دنیای مطلوب خود ساخته گوشزد می‌کند که دنیای مطلوب همه ما شاید همین دنیای ساده و معمولی است که ما از آن غافلیم؛ آب درخانه و ما تشنه لبان می‌گردیم. «پریک بیش از پیش به آدمزاده‌ها دل بست و آرزو کرد که می‌توانست دریا را ترک کند و در میان آن‌ها به سر ببرد و خیال می‌کرد که عالم آن‌ها از عالم او بزرگ‌تر است.» (همان: ۱۰۳)

نویسنده به تناسب پرداخت به دنیای مطلوب قهرمان اصلی از آغاز داستان کنترل بیرونی را نیز مطرح می‌کند تا ضمن ایجاد کشمکش، به پیشبرد روایت کمک کند. اصلی‌ترین عامل کنترل بیرونی در این داستان سنت‌های حاکم بر شهر پریان است که بین پریک دریایی و دنیای مطلوب او فاصله می‌اندازد؛ زیرا تا سن پانزده سالگی او اجازه ورود به دنیای بالای آب را ندارد. همچنین مادر بزرگ پریک به عنوان عاملی که پری را از شجاعت بر حذر می‌دارد در جایگاه کنترل‌گر عمل می‌کند. «مادر بزرگ گفت: تو نباید به اینجور چیزها فکر کنی. ما این پایین از آدمزادی که آن بالا زندگی می‌کند خیلی خوشبخت‌تریم.» (همان: ۱۰۴) پس از مادر بزرگ، ساحره دریا نیز اگرچه ظاهراً به پری کمک می‌کند تا به اهدافش برسد، اما در واقع با ایجاد محدودیت‌های برگشت‌ناپذیر مانع رسیدن او به عشقش می‌شود. او پری دریایی را در مقابل انتخابی قرار می‌دهد که بر اساس آن پری هرگز به دنیای زیر آب باز نخواهد گشت و همچنین امتیاز صدای زیبا را در مقابل معجون از او سلب می‌کند که نبود آن اختلال زیادی در راه رسیدن به اهدافش ایجاد می‌کند. «تو دلنوازترین صدا را در میان تمام ساکنان دریا داری. گمان می‌کنم در این فکر بوده‌ای که در فریفتن شاهزاده‌ات از افسون صدایت استفاده کنی. اما صدایت را باید به من بدهی.» (همان: ۱۰۷)

آخرین عامل کنترل بیرونی یک رقیب عشقی برای پری دریایی است؛ شاهزاده خانمی که با معشوق پری دریایی ازدواج می‌کند و مانع دستیابی او به عشق می‌شود.

۲-۴-۷. واقعیت درمانی در داستان پری کوچولو دریایی

انتقال شخصیت اصلی داستان از دنیای زیر آب، که در داستان‌ها همیشه دنیای خیالی است، به دنیای واقعی انسان‌ها و تحمل دردهای جسمانی و روحانی و تلاش کردن‌ها و نرسیدن‌ها، به نوعی پرتاب قهرمان به زندگی واقعی و روبرو شدن با تلخی‌های واقعیت است. پری نمود موجودی است خیالی که با از دست دادن دم و دریافت پا قدم به دنیای واقعیت می‌گذارد و این دنیای واقعی است که او را به جاودانگی وصل می‌کند. هنگامی که پری در آستانه ورود به دنیای سحر و جادوی ساحره دریا است ابتدا می‌ترسد، سپس شیرینی درک یک عشق واقعی و جاودانگی دوباره به او شجاعت انتخاب می‌دهد؛ و به این ترتیب پریک دریایی در معرض اولین انتخاب‌های خودش و نتایج آن‌ها قرار می‌گیرد. او با اینکه به واسطه شرط‌های ساحره از شرایط و دردهای زندگی واقعی آگاه می‌شود، اما باز هم آن‌ها را می‌پذیرد. پری دریایی بازنمایی انسان آگاهی است که با دست شستن از دنیای تاریک زیر دریا، دنیای سرشار از نور و حقیقت بالای دریا را انتخاب می‌کند که منتهی به جاودانگی است.

«پریک دریایی ترسان و لرزان در آستانه این جنگل ایستاد. قلبش از ترس به جدار سینه‌اش می‌کوفت.

کم مانده بود باز گردد. اما بعد به یاد شاهزاده‌اش و روحی افتاد که قصد داشت به دستش آورد. این بود که باز دل و جرات پیدا کرد.» (همان: ۱۰۶)

۲-۵. یافته‌ها

مقایسه و بررسی تطبیقی ماهی سیاه کوچولو بهرنگی و پریک دریایی اندرسن

۱. در هر دو داستان نویسنده‌ها به متفاوت بودن شخصیت قهرمان با همسالانشان

اشاره می‌کنند؛

۲. در هر دو داستان قهرمان گمگشته‌ای دارد و آن را می‌جوید و این گمگشته خارج

از محیط فعلی زندگی آنهاست و نیاز به یک سفر بزرگ دارد. همچنین هر دو نویسنده

دنیای زیر آب را هدف قرار داده اند؛

۳. در هر دو داستان شخصیت ها واقع گرا هستند و با دلخوشی های سطحی سرگرم نمی شوند؛

۴. در هر دو داستان قهرمان در مقابل کنترل بیرونی می ایستد و شجاع است. منتها ماهی سیاه کوچولو جسورتر است. خیلی زود کنترل بیرونی را کنار می زند و منتظر اجازه کسی نمی ماند؛

۵. در هر دو با پایان نسبتاً بازی نسبت به سرنوشت قهرمان روبرویم. منتها داستان ماهی سیاه کوچولو کاملاً سرنوشت قهرمان را در هاله ای از ابهام قرار می دهد و روشن کردن آن را به عهده مخاطب می گذارد اما داستان پریک دریایی تا حدودی دست مخاطب را می گیرد و به نتیجه گیری مشخص نزدیک می کند و با یک نکته اخلاقی تربیتی داستان را می بندد؛

۶. با توجه به اینکه داستان پریک دریایی یکی از داستان های پریان (fairy tale)

است نیاز به عشق در آن پررنگ تر است نسبت به داستان ماهی سیاه کوچولو.

۷. نیاز به جاودانگی نیز که از رهگذر تجربه عشق به دست می آید در شخصیت پریک دریایی پررنگ تر از ماهی سیاه کوچولو است؛

۸. شخصیت ماهی سیاه نسبت به افراد جامعه و طرز فکر و عملکرد آنها حساسیت بیشتری دارد. او مسئولیت پذیری بیشتری را نسبت به اجتماع و محیط اطرافش تجربه می کند و همواره در حال آگاه کردن جامعه خود است. اما پریک دریایی تنها انتخابگر سرنوشت خود است و در مسیر دستیابی به نیازهای اساسی اش باعث آگاهی بخشی به اجتماع نیست؛

۹. نیاز به آزادی در شخصیت ماهی سیاه کوچولو نمود بیشتری نسبت به شخصیت پریک دریایی دارد و بزرگترین نیاز او است. در مقابل نیاز به بقا و عشق به ترتیب بزرگترین نیازهای پریک دریایی هستند؛

۱۰. هر دو نویسنده با اختصاص دادن واژه «کوچولو» به عنوان داستان هایشان مخاطب اصلی داستان را که همان کودک و نوجوان است هدف قرار می دهند و به این

ترتیب به آن‌ها ثابت می‌کنند که سن مناسب انتخاب‌های بزرگ و مسئولیت‌پذیری دقیقاً کودک‌کی و نوجوانی است. چنانکه گلاسر نیز اشاره می‌کند که مسئولیت‌پذیری را در هر سنی می‌توان آموخت اما زمان مناسب آن سنین آغازین کودک‌کی و نزد پدر و مادر است. به این ترتیب هر دوی داستان‌ها جنبه‌ای تربیتی-اخلاقی پیدا می‌کنند که هم متوجه والدین است هم فرزندان؛

۱۱. در هر دو داستان شخصیت اصلی نیاز به قدرت را در خدمت کنترل دیگران قرار نمی‌دهد؛ بلکه ماهی سیاه کوچولو به سمت قدرت می‌رود تا بر ترس درونی خود غلبه کند و مسیر دستیابی به واقعیت را طی کند و پری دریایی قدرت را می‌خواهد تا به عشق و جاودانگی برسد. نیاز به قدرت در ماهی سیاه پررنگ‌تر است زیرا کنترل بیرونی‌های بیشتری را تجربه می‌کند؛

۱۲. هر دوی شخصیت‌ها نیاز پررنگی به بقا دارند. همچنین هر دو از مرگ هراسی ندارند! آنها برای جاودانگی تلاش می‌کنند و نهایتاً به بقای واقعی که مرگ عزتمند است دست می‌یابند؛

۱۳. هر دوی شخصیت‌ها با وجود اینکه کودک هستند نیاز به تفریح را مهمل می‌گذارند و آن را فدای دستیابی به نیازها و اهداف بزرگتر می‌کنند؛

۱۴. هر دوی داستان‌ها نامگذاری شده‌اند با اسم شخصیت اصلی و به این ترتیب هر دو نویسنده به طور غیر مستقیم اشاره می‌کنند که عنصر اصلی داستان ابتدا شخصیت است و سپس پیرنگ. این موضوع باعث می‌شود نقد داستان‌ها با استفاده از محک‌های روانشناسی مثبت‌گرا، مانند نظریه انتخاب گلاسر، که تمرکز بیشتری بر شخصیت و انتخاب‌هایش دارد قابل استنادتر صورت بگیرد؛

۱۵. دنیای مطلوب ماهی سیاه کوچولو از بودن با شخص خاصی خالی است عشق واقعی او رسیدن به آزادی است. دنیای مطلوب او سرشار از ایده آزادی و مفید واقع شدن برای اجتماعش است و دوست دارد دنیای بزرگ را تجربه کند و به آخر جویبار برسد. اما عشق به شاهزاده از ارکان اصلی دنیای دلخواه پری دریایی است. ایده‌هایی که پری دریایی

دارد رسیدن به جاودانگی و عشق و تجربه‌ی زندگی انسان‌هاست. در داستان پری دریایی دنیای آدمیزادها به شکل دنیای مطلوب شخصیت اصلی معرفی می‌شود؛

۱۶. تعداد شخصیت‌هایی که در داستان ماهی سیاه کوچولو مسئولیت‌گریز و واقعیت‌گریز هستند بسیار بیشتر است. ماهی سیاه کوچولو تلاش می‌کند همه آن‌ها را به آگاهی و مسئولیت‌پذیری و واقعیت‌شناسی تشویق کند. اما پری دریایی کوچولو فقط خودش با واقعیت روبرو می‌شود و در این داستان آگاه کردن جامعه دخیل نیست؛

۱۷. در هر دو داستان سفری آغاز می‌شود که آغاز دگرگونی و رسیدن به کمال مطلوب است و قهرمان داستان بر اساس نیاز خاصی از نیازهای پنجگانه، انتخاب می‌کند که قدم در این سفر بگذارد.

۳. نتیجه‌گیری

در داستان‌های صمد بهرنگی و اندرسن با شخصیت‌هایی مواجهیم که در معرض انتخاب‌های دشواری برای تعیین سرنوشت خود هستند. ماهی سیاه کوچولو و پری دریایی کوچولو دو قهرمان کودک و نوجوان این داستان‌ها در قعر دریا سفر خود را آغاز می‌کنند تا با واقعیت مواجه شوند. آن‌ها به عنوان شخصیت‌هایی پویا مسئولیت‌پذیری را تجربه می‌کنند، دنیایی بزرگ‌تر را مشاهده می‌کنند و با پیامد انتخاب‌های خود مواجه می‌شوند. انتخاب‌هایی که نتیجه پنج نیاز اساسی انسان یعنی نیاز به «بقا، عشق، قدرت، آزادی و تفریح» هستند. در شخصیت ماهی سیاه کوچولو نیاز به آزادی و در شخصیت پری کوچک دریایی نیاز به عشق بیش از سایر نیازها دیده می‌شود. به این معنا که بیشتر انتخاب‌های ماهی سیاه کوچولو بر اساس نیاز به آزادی و بیشتر انتخاب‌های پری دریایی بر اساس نیاز به عشق اتفاق افتاده‌اند. همچنین در شخصیت ماهی سیاه کوچولو بعد از آزادی نیاز به قدرت و در شخصیت پری دریایی بعد از عشق نیاز به جاودانگی خود را نشان می‌دهند. سایر نیازهای تئوری انتخاب گلاسر هم در هر دو شخصیت قابل مشاهده است. نیاز به تفریح برای هر دو شخصیت جلوه‌ی کمتری دارد. البته این دو قهرمان در مسیر خود با عواملی که کنترل بیرونی نام دارند برخورد می‌کنند که با آزادی و دنیای مطلوب آن‌ها در تقابل است.

قهرمان باید شجاعت خود را به دست آورد و با توجه به نیاز به قدرت خود از سد کنترل بیرونی بگذرد که در واقع نوعی گره‌افکنی در مسیر داستان است و به آموزش مهارت حل مسئله به مخاطب کمک می‌کند. بنابراین ما در این دو داستان تمام مولفه‌های نظریه انتخاب و واقعیت درمانی گلاسر را می‌بینیم. نظریه انتخاب گلاسر با توجه به وجه آموزشی- تربیتی که دارد الگوی راهبردی مناسبی به نویسندگان حوزه کودک و نوجوان ارائه می‌دهد تا به خلق شخصیت‌های انتخابگر و مسئولیت‌پذیر به عنوان الگو در داستان‌هایشان پردازند. همچنین بررسی داستان‌های نویسندگانی همچون بهرنگی و اندرسن ثابت می‌کند که از آثار این دست نویسندگان می‌توان در زمینه قصه درمانی برای کودکان و نوجوانان در حوزه روانشناسی استفاده کرد.

یادداشت‌ها

1. Bettelheim
2. Thomas
3. Choice theory
4. Reality therapy
5. William Glasser
6. Gottschall
7. Wubbolding
8. Hobart Mowrer

کتابنامه

- آجورلو، مریم؛ ایرانی، زیبا و علی‌اکبری دهکردی، مهناز. (۱۳۹۵). «تاثیر قصه درمانی بر کاهش اضطراب و بهبود عادات خواب کودکان مبتلا به سرطان تحت شیمی درمانی». *روانشناسی سلامت*، ۱۸، ۵، ۸۷-۱۰۷
- آندرسن، هانس کریستین. (۱۴۰۰). *پری دریایی و داستان دیگر*. ترجمه جمشید نوایی. چاپ نهم. تهران: موسسه انتشارات نگاه.
- امینی، آناهیتا و سرامی، قدمعلی. (۱۴۰۱). «کارکرد تربیتی اسطوره فریدون و ضحاک بر مبنای تئوری انتخاب گلاسر». *تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)*، ۵۱، ۱۴، ۸۴-۵۹.

<https://doi.org/10.30495/dk.2022.690473>

- امینی، آناهیتا؛ سرامی، قدمعلی و اشرفزاده، رضا. (۱۴۰۰). «پیوند عقل و عشق در داستان زال و رودابه با تکیه بر تئوری انتخاب و نگاره ماندالا». *پژوهش نامه ادب حماسی*، ۱۷، ۱، ۸۸-۶۳.
- بتلهایم، برونو. (۱۴۰۱). *افسون افسانه ها*. ترجمه اختر شریعت زاده. چاپ هفتم. تهران: انتشارات هرمس.
- برانون، تامس. (۱۴۰۰). *روایت، مفاهیم بنیادی و روش های تحلیل*. ترجمه حسین پاینده. چاپ اول. تهران: مروارید.
- بهرنگی، صمد. (۱۳۸۳). *قصه های به رنگ*. چاپ دوم. تهران: نامک.
- بهمنی، پارسا؛ برزگر، مجید. (۱۳۹۶). «اثر بخشی قصه درمانی بر کاهش پرخاشگری و افزایش مهارت های اجتماعی در کودکان پیش دبستانی». *فصلنامه علمی روش ها و مدل های روانشناختی*، ۳۰، ۸، ۲۱۸-۲۰۵.
- تمیم داری، احمد؛ عبادتی، شهناز. (۱۴۰۰). «بررسی تطبیقی عنصر شخصیت در داستان های ماهی سیاه کوچولو و موش مترو بر مبنای نظریه انتخاب گلاسر». *دو فصلنامه پژوهش در ادبیات کودک و نوجوان*، ۵، ۱۱-۲۵.
- تمیم داری، احمد؛ دولت آبادی، شیوا و عبادتی، شهناز. (۱۳۹۹). «خوانش روان شناختی امثال فارسی بر مبنای مفاهیم واقعیت درمانی (با تأکید بر رفتار مؤثر و نامؤثر)». *زبان و ادبیات فارسی*، ۲۸، ۸۸، ۱۱۵-۸۹. <http://dx.doi.org/10.29252/jpll.28.88.89>
- تمیم داری، احمد؛ دولت آبادی، شیوا و عبادتی، شهناز. (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی داستان جانانان مرغ دریایی و داستان مرغان در منطق الطیر بر مبنای نظریه انتخاب گلاسر». *متن پژوهی ادبی*، ۲۳، ۸۱، ۳۸-۷. <https://doi.org/10.22054/ltr.2019.38164.2511>
- درخشان، نوشین؛ غنی زاده، ابوالفضل. (۱۴۰۲). «تحلیل کارکرد تعلیمی رویکرد واقعیت درمانی و تئوری انتخاب گلاسر در داستان شیر و نججیران دفتر اول مثنوی معنوی». *پژوهشنامه ادبیات تعلیمی*، ۵۷، ۱۵، ۸۶-۶۰. <https://doi.org/10.30495/pars.2023.704716>
- رضایی، سمیه؛ فسایی، جعفر. (۱۴۰۱). «مقایسه نیازها (بقا، عشق، تفریح، آزادی، قدرت) در داستان های برگزیده کودکان و نوجوانان براساس نظریه گلاسر». *پژوهش های بین رشته ای ادبی*، ۴، ۸۴، ۲۲۱-۱۸۲. <https://doi.org/10.30465/lir.2022.39174.1423>
- شیبانی، شهناز؛ یوسفی لویه، مجید؛ دلاور، علی. (۱۳۸۵). «تأثیر قصه درمانی بر کاهش علایم افسردگی در کودکان افسرده». *فصلنامه کودکان استثنایی*، ۴، ۶، ۹۱۶-۸۹۳.
- صاحبی، علی. (۱۴۰۲). *زندگی سراسر قصه گویی است*. چاپ سوم. تهران: انتشارات اسپار.

- صاحبی، علی و سلطانی فر، عاطفه. (۱۳۹۴). **دعوت به مسئولیت پذیری**. چاپ اول. تهران: سایه سخن فهامی، زهره؛ پور آلاشتی، حسن؛ روحانی، مسعود؛ گرجی، مصطفی. (۱۴۰۱). «بررسی و تحلیل دنیای مطلوب از منظر عین القضاة همدانی و روزبهان بقلی با توجه به نظریه انتخاب ویلیام گلاسر».
- ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی**. ۶۶، ۱۸، ۲۴۲-۲۱۳.
- <https://doi.org/10.30495/mmlq.2022.689118>
- کهنسال، مریم. (۱۳۹۷). «تحلیل روانشناختی شخصیت بهرام در هفت پیکر نظامی با تکیه بر فرآیند قصه درمانی». **شعر پژوهی (بوستان ادب)**. ۲، ۱۰، ۱۲۸-۱۰۹.
- <https://doi.org/10.22099/jba.2017.23779.2515>
- گاتشال، جانانان. (۱۴۰۰). **حیوان قصه گو**. ترجمه عباس مخبر. چاپ هفتم. تهران: نشر مرکز.
- گلاسر، ویلیام. (۱۴۰۱). **تئوری انتخاب**. ترجمه گلناز سهرابی. چاپ پنجم. تهران: زرین کلک.
- گلاسر، ویلیام. (۱۴۰۰). **واقعیت درمانی**. ترجمه محمد هوشمندویژه. چاپ دوم. تهران: خجسته.
- ووبلدینگ، رابرت ای. (۱۳۹۴). **واقعیت درمانی برای قرن بیست و یکم**. ترجمه حسین زیرک و علی صاحبی. چاپ اول. تهران: سایه سخن.
- نیکویخت، ناصر و رضایی، سمیه. (۱۴۰۰). «تحلیل روان شناختی «نیاز به قدرت» در داستان‌های برگزیده کودکان (براساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر)». **پژوهش در آموزش زبان و ادبیات فارسی**، ۴، ۲۱-۱.
- نیکویخت، ناصر؛ اصغری نکاح، سید محسن؛ رضایی، سمیه و فسائی، جعفر. (۱۳۹۹). «تحلیل روان شناختی نیاز به آزادی در شخصیت‌های داستان‌های برگزیده کودکان و نوجوان براساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر». **پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی**، ۱، ۱۰، ۲۵۳-۲۲۴.
- <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.82711>
- یاور، حورا. (۱۳۸۴). **زندگی در آینه**. چاپ دوم. تهران: نیلوفر.
- یانود حسنی، اصغر؛ فرح بخش، کیومرث؛ شفیق آبادی، عبدالله. (۱۳۹۳). «بررسی اثربخشی درمان شناختی-رفتاری و قصه‌درمانی بر کاهش اختلالات رفتاری نوجوانان». **پژوهش‌های روان شناسی بالینی و مشاوره**، ۱، ۴، ۹۴-۷۱.
- <https://doi.org/10.22067/ijap.v4i1.15125>
- یوسفی لویه، مجید؛ متین، آذر و یوسفی لویه، معصومه. (۱۳۸۷). «قصه‌درمانی و اختلال‌های روان شناختی کودکان». **تعلیم و تربیت استثنایی**. ۷، ۸۴ و ۸۵، ۲۸-۱۲.
- یوسفی لویه، مجید؛ متین، آذر. (۱۳۸۵). «تأثیر قصه‌درمانی بر راهبردهای رویارویی کودکان با مشکلات یادگیری». **فصلنامه کودکان استثنایی**، ۲، ۶، ۶۲۲-۶۰۳.